

PEDAALI

PEDAFOONI 2A
OPASTAMISEN NYKYPÄIVÄÄ

Julkaisun kokoaminen ja toimitus: Kaija Kaitavuori, Marjatta Levanto,
Nanne Raivio, Päivi Venäläinen, Johanna Wahlbeck / Museopedago-
ginen yhdistys Pedaali ry

Graafinen suunnittelu: Auvo Lindroos & Viveka Forsman

Julkaisua on tukenut Jenny ja Antti Wihurin rahasto.

Pedafooni-julkaisu 2A, 2009
Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry

ISBN 978-952-92-5133-9

Painotyö: Oy Trio-Offset Ab, Helsinki 2009

PEDAFOONI 2A

OPASTAMISEN NYKYPÄIVÄÄ

SISÄLLYS

OPASTAMISEN NYKYPÄIVÄÄ

- 3-5 JOHDANTO
- 6-9 1. HYVÄ OPAS, HYVÄ OPASTUS
- 10-15 2. OPPAAN TYÖNKUVA –
VALTAKUNNALLISEN MUSEO-OPASKYSELYN SATOA
- 16-31 3. OPASTAMISEN MONIA MUOTOJA

JOHDANTO

Tämän julkaisun tekstit ovat saaneet alkunsa Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry:n toukokuussa 2008 järjestämästä seminaarista Opastamisen historiaa ja nykypäivää. Vuoden alussa yhdistys oli myös käynnistänyt tutkimuksen oppaiden työnkuvista ja työsuhteista. Yhdessä näistä aineistoista muodostuu kokonaisuus, jossa tarkastellaan nykypäivän opastustoiminnan todellisuutta ja kootaan esimerkkejä erilaisista uusista opastamisen muodoista.

Tilanne, jossa museon auktorisoima henkilö kertoo museon sisällöistä kuulijakunnalle, on ollut yksi museopedagogisen toiminnan perusmuotoja valistusajatteluun perustuvien julkisten museoiden alkuajoista lähtien. Yhä edelleen opastetut kierrokset ovat museoiden miltei itsestään selvää arkipäivää. Opastus ei toki enää ole – jos on koskaan ollut – pelkästään yksisuuntainen asiapitoinen luento, vaan se muuntuu ja muokkautuu aina tarkasteltavana olevan näyttelyn, kuulijakunnan ja tilanteen mukaan.

Opastaminen on joskus niin itsestään selvä palvelu, että silloin tällöin on ehkä hyvä myös miettiä, mitä tapahtuu, jos opastusta ei ole tarjolla. Voisiko opastuksen joskus ihan tarkoituksellisesti jättää pois ja auttaa kävijöitä muilla ta-

voilla löytämään avaimia näkemänsä vastaanottamiseen itsenäisesti ilman oppaan apua? Näin on välillä tehtykin.

Opastus on kuitenkin toiminta ja palvelu, jota museokävijät hyvin osaavat käyttää ja pyytää. Tekstipohjaisten aineistojen ja yleistyvien teknisten opastinlaitteiden rinnalla ihminen on edelleen melko hyvä ”käyttöliittymä” näyttelyyn. Inhimillinen kontakti ja kokemusten jakaminen toisten kanssa todennäköisesti tuo omaan kokemukseen jotain lisää.

Tämän julkaisun tavoite ei ole olla preskriptiivinen ja antaa ohjeita siitä, miten ja millaisia opastuksia museoissa pitäisi järjestää. Julkaisu on pikemminkin deskriptiivinen ja pyrkii tuomaan näkyviin opastustoiminnan monet muodot ja siten toivottavasti antamaan ideoita ja aineistoa keskusteluun opastamisen tavoitteista ja käytännöistä.

Pedaalin seminaarin ja julkaisun toteuttamisen taustalla oli tietoisuus siitä, että Suomen museo-opastamisen alkuhistoriaa ei ole kirjattu tai tutkittu kattavasti. Museopedagogien ammattikunnan tietoisuuden ja omakuvan kannalta olisi kuitenkin tärkeää tuntea oman alansa historiaa. Niinpä tähän julkaisuun ryhdyttiin toimittamaan myös Suomen museoiden yleisötyön ja opastamisen historia-aineistoa. Tehtävä osoittautui kuitenkin odotettua vaativam-

maksi: eri museotyyppien yleisötyön historiaa on tutkittu epätasaisesti ja etenkin kulttuurihistoriallisten museoiden osalta puuttuu arkistoaineistoihin perustuva kartoitus.

Toimituskunta päätyi lopulta jakamaan Opastamisen historiaa ja nykypäivää –julkaisun sisällön kahtia: Nykypäivän osuus julkaistaan ensin käsillä olevassa osassa. Historia-aineiston kokoamiseen otetaan enemmän aikaa, ja se julkaistaan erikseen noin vuoden sisällä siten, että eri museotyytit saadaan edustavammin mukaan. Samalla toimitetaan 1970-luvulla syntyneen uuden museopedagogisen vaiheen tallennus haastattelemalla tuolloin toiminnan aloittaneita pioneereja.

Pedafooni 2:n toimituskunta

Kiasman *Prosessi*-näyttelyssä syksyllä 2003 ei järjestetty lainkaan opastuksia. Sen sijaan tarjolla oli keskustelua, vaihtoehtoisia toiminnallisia kierroksia sekä *Byroo*, jossa päävysti keskusteluopas ja josta sai lainata mukaansa näyttelykäynnille Työkalupakin. *Byroossa* oli myös taiteilija Kalle Hammin ideoima kollektiivinen taideteos, jota kävijät rakensivat toimistotarvikkeista.

HYVÄ OPAS, HYVÄ OPASTUS

Opastamisen historiaa ja nykypäivää –seminaarissa toukokuussa 2008 keskusteltiin museo-opastamisesta. Osallistujat jaettiin keskusteluryhmiin tavoitteena selvittää, miten museopedagogit määrittelevät hyvän oppaan ja opastuksen. Keskustelua virittämään jokaiselle ryhmälle oli annettu opastamista koskeva väite. Väitteet käsitelivät neljää teemaa: hyvä opastus, elämyksellisyys opastuksessa, oppaan asema ja opaskoulutus.

HYVÄ OPAS TIETÄÄ KAIKEN

Hyvän oppaan kriteerejä pohdittiin seminaarissa neljän väitteen avulla: Hyvä opas tietää kaiken. Opastus, jossa ei synny keskustelua, on epäonnistunut. Oppaan persoona ja sosiaaliset taidot ovat tärkeämpiä kuin sisällön asiantuntemus. Opas ei saa tuoda esiin omia mielipiteitään.

Yleisesti seminaarissa oltiin sitä mieltä, että hyvä opastus vaatii oppaalta paljon erilaista osaamista. Hänen on hallittava sekä asiaan liittyvä tieto että opastustilanteeseen liittyvät sosiaaliset taidot. Keskeiseksi taidoksi koettiin tilannetaju. Oppaan on osattava heittäytyä tilanteeseen ja sovittaa opastuksen sisältö ryhmän tarpeisiin sopivaksi. Hänen on pystyttävä tiivistämään, karsimaan ja tarkenta-

maan tietoa, jotta tulee ymmärretyksi. Kaikkea ei oppaan kuitenkaan tarvitse tietää; ei ole häpeä tunnustaa, ettei tiedä. Hyvä opas osaa ohjata oikean tiedon luo tai selvittää asian opaskierroksen päätyttyä.

Hyvä opas osaa ja uskaltaa hyödyntää myös yleisöltä saamaansa tietoa. Se edellyttää keskustelua opastettavan ryhmän kanssa. Hyvä opastus ei tosin välttämättä vaa-di keskustelua, mutta jonkinlaista vuorovaikutusta aina. Pidettiin myös tärkeänä ymmärtää, että joskus tai aika useinkin yleisö haluaa tiedon valmiiksi pureskeltuna. Motiivi tulla museoon opastukselle on tulla kuuntelemaan. Hyvä opas antaa kuitenkin ajateltavaa, jonka pohjalta keskustelu voi tapahtua myöhemmin jossain muualla. Keskustelijat kyseenalaistivat myös kysymysten esittämisen opastuskeinona. Varsinkin lapsiryhmien kohdalla koettiin tärkeäksi miettiä, minkälaisia asioita kysyy ja millä tavalla. Mielenkiintoisempaa niin oppaan kuin yleisön kannalta olisi kysellä avoimia kysymyksiä, joihin ei tiedetä vastausta.

Keskustelun, kuuntelun ja suora tiedon välittämisen määrä on suhteessa opastettavaan ryhmään. Hyvä opas antaa ryhmän määritellä myös sen, minkä verran hän on omalla persoonallaan mukana opastuksessa. Mutta voiko opas koskaan olla objektiivinen, vaikka edustaakin institutiota? Keskustelijat tähdensivät, että opas suodattaa aina tietoa itsensä kautta ja omia mielipiteitä tulee esiin huo-

maamattakin. Hyvä opas osaa erottaa omat ja muiden näkemykset ymmärrettävällä tavalla. Hyvässä opastuksessa oppaan persoona näkyy sopivasti. Oppaan on osattava erottaa ”työminä” ja oma persoona. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että oppaan tulisi asioita esittäessään tuoda julki päätelmiin tai lopputulokseen johtaneiden valintojen ketju. Mahdollisten erilaisten näkemysten aiheuttamien ristiriitaisuuksien uskottiin tuovan opastukseen elämänmakua.

HYVÄ OPASTUS VETOAA TUNTEISIIN

Elämänmakua ja inhimillisyyttä haetaan museoihin elämyksellisyydestä, mutta mitä on elämys museo-opastuksessa? Onko se sitä, että opastus vetoaa tunteisiin? Tuleeko oppaan paljastaa henkilökohtaisia kokemuksia, jotta opastettavatkin uskaltavat kertomaan omista tunteuksistaan? Vai haittaako elämyksellisyys sisällön ja tiedon välittämistä? Tarvitseeko museonäyttelyä elävöittää, eikö se ole elämys sinänsä?

Humoristiset ja hauskat oppaat ovat suosittuja, mutta joskus yleisö saattaa liikuttua oppaan johdolla kyyneliin asti. Keskustelijat näkivät, että tällaisen elämyksen taustalla on aitous, ammattitaito ja tilannetaju. Liiallisessa yrittämisessä olla hauska tai tunteisiin vetoava ovat vaarana banaalius, rasittavuus ja yleisön vaivaantuminen. Keskustelussa oltiin yksimielisiä siitä, että elämys on henkilökohtainen kokemus, joka lähtee kävijän tarpeista. Oman henkilökohtaisen kokemuksensa kautta opas voi edesauttaa luottamuksen syntymistä, herättää ajatuksia sekä virittää keskustelua. Se voi myös olla hyvä keino uuden asiakaskunnan herättelyssä. Henkilökohtaista näkemystä pidettiin tulkintana ja oppaan onkin osattava luoda tasapaino henkilökohtaisen ja yleisen tason välillä.

Tunteiden ja elämyksellisyyden todettiin edesauttavan oppimista, mutta ei aina. Kuten keskustelua yleisöltä ei saa

myöskään vaatia tunteita. Ihmisille on jätettävä tilaa ja aikaa työstää opastuksella syntyneitä tuntemuksia. Tunteisiin vetoamisen ja kokemuksen jakamisen aste riippuu ryhmästä. ”Kivikasvoisten” opastettavien tuntemuksia on vaikea arvioida, mutta asiakkaalla on oikeus olla hiljaa ja näyttämättä reaktioitaan. Hyvä opastus ei siis pakota tunteisiin, vaan se huomioi tunteet, herättää tunteita ja on herkkä tunteille, tiivisti yksi keskusteluryhmä näkemyksensä.

Mitä on museo-opastuksen elämyksellisyys, kysyttiin. Jollekin tieto on elämystä. Toiselle taas elämyksen tuottaa taideteos, näyttelyesine tai museotila. Opastus museotilassa on jo elämys sinänsä. Opastus on tiedonvälittämisen elävöittämistä, jos sitä vertaa esimerkiksi seinällä olevaan tekstiin. Seminaarissa keskusteltiin myös elämyshakuisuuden vaaroista. Elävöittämisestä ei saisi tulla itseisarvo, eikä se saisi olla ulkokohtaista, vaan sen tulisi liittyä aiheeseen museon oman hengen mukaisesti.

OPAS ON MUSEON KÄYNTIKORTTI

Oppaan asemasta museossa syntyi mielenkiintoinen keskustelu seuraavien väitteiden pohjalta: Opas edustaa museota enemmän kuin museonjohtaja. Oppaiden asiantuntemusta on syytä kuunnella näyttelyiden suunnittelussa. Museon vakinaisten työntekijöiden ei pitäisi opastaa.

Oppaan todettiin olevan kuin museon käyntikortti. Hän on katu-uskottava ja suorassa vuorovaikutuksessa kävijöiden kanssa. Hän on museokävijöille tutumpi kuin museonjohtaja. Johtajan ja oppaan välistä vastakkainasettelua ei kuitenkaan pidetty aiheellisena. Kiinnitettiin huomiota siihen, että oppaalla ja johtajalla on erilaiset edustamisen piirit ja vuorovaikutuksen tasot. Johtaja toimii näyttelyiden takana ja päätöksentekijöiden parissa sekä luo julkisuuskuvaa. Ilman museonjohtajaa opaskaan ei pystyisi tekemään omaa osuuttaan museotyössä, huomautettiin.

Opastamisen historiaa ja nykypäivää –seminaari Kiasmassa toukokuussa 2008.
Kuva: Kaija Kaitavuori

On myös totta, että suoran yleisökontaktin kautta oppaalle kertyy asiantuntemusta, jota museolla ei ole varaa olla kuuntelematta. Osa seminaarin osallistujista oli sitä mieltä, että oppaita ei tulisi vaihtaa liian usein. Päinvastoin heille kertynyttä asiantuntemusta yleisöstä ja erilaisista kävijäryhmistä tulisi huomioida myös näyttelysuunnitte-

lussa. Näin pitäisi menetellä myös siksi, että oppaat rakentavat ja välittävät näyttelyn tarinan yleisölle.

Opastuksia tekevän työntekijän asema riippuu museosta ja etenkin sen koosta. Toivottiin mahdollisuutta molemminpuoliseen sitoutumiseen: museon huomioidessa op-

paan asiantuntemuksen opas tuntisi kuuluvansa taloon ja näkisi mielekkääksi osallistua sen toimintaan ja sitoutua kehittämään työtään.

OPPAILLE OMA TUTKINTO?

Suomessa ei ole museo-oppaille koulutusta. Olisiko museo-oppaille saatava ammattitutkinto? Voiko opaskoulutukseen luoda mallia, joka sopisi kaikkiin museoihin? Onko oppaan paras kouluttaja lopulta toinen opas?

Todettiin, että toiselta oppaalta voi saada virikkeitä ja ideoita, mutta opas ei välttämättä ole paras kouluttaja. Museo-opaskoulutukselle olisi tarvetta, mutta lähes yhtä mieltä oltiin siitä, ettei voida luoda mallia, joka sopisi kaikkiin museoihin sisällön ollessa aina museokohtaista.

Moni kysymys askarrutti seminaarin osallistujien mieltä opaskoulutukseen liittyen. Mitä opaskoulutus voisi olla? Onko se koulutusta museotyöskentelyyn, näyttelyn sisältöön, ihmisten kohtaamiseen, puhetyyleihin vai näihin kaikkiin ja vielä moneen muuhunkin? Entä kuka tämän opastutkinnon kehittäisi ja koulutuksen järjestäisi? Vai olisiko koulutus osa jotain muuta tutkintoa?

Ammattitutkintoa ei kuitenkaan nähty niin tärkeänä kuin ammattitaitoa. Jos tutkinto joskus toteutuisi ja sitä vaadittaisiin, kuinka kävisi ammattitaidon muuten hankkineiden freelance-oppaiden? Seminaarin keskustelussa korostettiin oppaiden monipuolista koulutustaustaa ja toivottiin, että museot itse satsaisivat oppaidensa koulutukseen – kuten joissain museoissa jo tapahtuu.

Seminaarin jälkeen käytiin Museoliiton museopostilistalla keskustelua “maakuntaoppaista” ajatuksena, että tietyllä alueella olisi esimerkiksi yksi opas 3-5 museota kohden. Ajatus lähti liikkeelle seminaarissa esiin tulleesta huolesta,

että pienempien paikkakuntien museoissa opastustyötä ei varsinkaan hiljaisina aikoina riitä edes yhdelle oppaalle tarpeeksi. Nettikeskustelussa tuotiin esille, että joissain museoissa käytetään Suomen opasliiton kouluttamia oppaita: Oppaille siis on jo koulutus ja tutkinto olemassa. Tutkinnon suorittanut on kouluttautunut Suomen opasliiton kriteerien mukaiseksi sertifioiduksi oppaaksi ja ammattitaito on “opastaminen”. “Sitten se sisältö voi olla ihan mitä vain, vaikka Friitalan nahkamuseo”, painottaa yksi keskustelijoista. Ainakaan taidemuseot ja erikoismuseot tuskin tätä kuitenkaan allekirjoittavat, sillä niiden sisältö on sen verran erikoistunutta, että sen opastaminen edellyttää vankkaa erityisalan asiantuntemusta ja koulutusta. Ajatus ei myöskään vastaa oppaiden omaa ammatti-identiteettiä, jonka mukaan he eivät ole pelkäävät opastamisen vaan myös oman alansa asiantuntijoita (ks. tämän julkaisun artikkeli Oppaan työnkuva – Valtakunnallisen museo-opaskyselyn satoa).

Oppaiden koulutuksen järjestämisestä haaveiltiin museopostilistalla jo ainakin vuonna 2001, jolloin esitettiin jopa ehdotus koulutuksen sisällöksi. Samoin Valtion taidemuseon ylläpitämällä pedapostilistalla keskusteltiin opastusten tehtävistä ja oppailta edellytettävistä taidoista jo vuonna 1999. Edelleenkin ei koulutukselle ole ilmaantunut valtakunnallista järjestäjää, ja yksittäiset museot huolehtivat lähinnä omien oppaidensa koulutuksesta. Asia ei ylipäätään ole kovin yksinkertainen, sillä yksittäinen kurssi auttaisi tilannetta vain hetkellisesti – koulutukselle pitäisi olla jonkinlainen pysyvä kehys. Kysymys liittyy laajemmin koko museopedagogian alan koulutuksen puutteeseen Suomessa. Ehkä olisi myös hyvä miettiä, miten Suomen opasliiton tutkintoa voisi mahdollisesti hyödyntää museo-opastamisen koulutuksessa.

Päivi Venäläinen

OPPAAN TYÖNKUVA - VALTAKUNNALLISEN MUSEO-OPASKYSELYN SATOA

Suomessa toimii nykyään n. 1400 museoalan ammattilaista.¹ Tavallisimpia alan ammattinimikkeitä ovat museonjohtaja, museoamanuenssi ja tutkija. Suorimman ja näkyvimmän kontaktin museon ja yleisön välillä muodostavat kuitenkin museoissa työskentelevät oppaat, joita toimii lähes jokaisessa suomalaisessa museossa. Siitä huolimatta oppaat ovat museoiden ehkä vähiten tunnettu ammattiryhmä. Oppaina työskentelevien työntekijöiden työsuhteista, palkkauksesta tai edes lukumäärästä ei ole tähän mennessä ollut tarjolla valtakunnallisesti kattavaa, ajantasaista tietoa.

Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry:n keväällä 2008 teettämä opastyöntekijöille suunnattu valtakunnallinen verkkokysely pyrki osaltaan vastaamaan tähän puutteeseen. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa suomalaisissa museoissa oppaina työskentelevien työntekijöiden koulutustaustojen, työtehtävien, työsuhteiden ja palkkauksen hajanaista ja huonosti tunnettua kenttää. Kyselyn suorittivat ja sitä koskevan raportin kirjoittivat KK Anna Tuulia Iivari ja FM Elina Penttinen Jenny ja Antti Wihurin rahaston Pedaali ry:lle syksyllä 2007 myöntämän apurahan turvin yhteistyössä Pedaali ry:n hallituksen kanssa. Tutkimuksen alustavat tulokset esiteltiin 9.5.2008 Pedaali ry:n

Nykytaiteen museo Kiasmassa järjestämässä seminaarissa Opastamisen historiaa ja nykypäivää. Valtakunnallisen museo-opaskyselyn raportti valmistui marraskuussa 2008 ja se on luettavissa Pedaalin sivuilla osoitteessa www.pedaali.fi (tutkimus).

KYSELYN RAKENTEESTA JA TOTEUTUKSESTA

Jotta kyselytutkimus olisi mahdollisimman kattava ja jotta sen tulokset kuvastaisivat tilannetta mahdollisimman puolueettomasti, päätettiin se alusta pitäen suunnata sekä museo-oppaiden (lähi-)esimiehille että opastyötä tekeville. Molemmat kyselyt perustuivat samalle perusrakenteelle: kyselyn ensimmäisessä osiossa kartoitettiin vastaajan taustaa (ikä, paikkakunta, museo jossa työskentelee, koulutustausta, ammattinimike, jne.), toisessa osassa puolestaan museoissa opastyötä tekevien työsopimusta ja toimenkuvaa, työetuja, palkkausta sekä koulutusta. Kyselyn kolmannessa osassa (opastyötä tekeville suunnatussa kyselyssä) esitettiin oppaiden työssä viihtyvyyttä ja tulevaisuuden suunnitelmia koskevia kysymyksiä. Esimieskyselyssä oli yhteensä 38 kysymystä, joista 13 oli avointa kysymystä ja 25 monivalintakysymystä; museo-oppaille suunnatussa kyselyssä oli yhteensä 59 kysymystä, joista 39 monivalintakysymystä ja 20 avointa kysymystä.

¹ Museoalan ammattiliitto, www.museot.fi/museoala-tyontekijat [22.11.2008].

Varsinainen kysely toteutettiin Webropol-pohjaisilla kyselylomakkeilla, johon liittyvän alustan ja ohjauksen tarjosi Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet -yksikkö (KEHYS). Kyselykutsut lähetettiin 1.3.2008 Museopostilistan ja Pedaali ry:n sähköpostilistan lisäksi Helsingin, Jyväskylän ja Turun taidehistorian ja historian (yleinen historia ja Suomen historia) opiskelijoiden sähköpostilistoille. Vastausaika päättyi 31.3.2008.

KYSELYN TULOKSIA

Kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä 39 esimiestä ja 209 oppaan työtä tekevää. Etenkin opastyötä tekevien vastaajien määrää onkin pidettävä ilahduttavan korkeana. Kyselyvastausten perusteella voidaankin tehdä joitakin johtopäätöksiä opastyötä tekevien profiilista yleensä. Kyselyvastausten perusteella suuri osa opastyötä tekevästä on nuoria (64% heistä on 20–35-vuotiaita), akateemisesti kouluttautuneita (63%:lla heistä on akateeminen tutkinto) ja suurin osa heistä on toiminut oppaana suhteellisen lyhyen ajan (67% heistä on työskennellyt oppaana 0–6 vuotta). Heidän koulutustaustansa liittyy vahvasti historia- ja kulttuurintutkimusaineisiin (jopa 24% ilmoitti pääaineekseen taidehistorian), mutta yli puolet vastaajista opiskelee edelleen (55%). (taulukko 1)

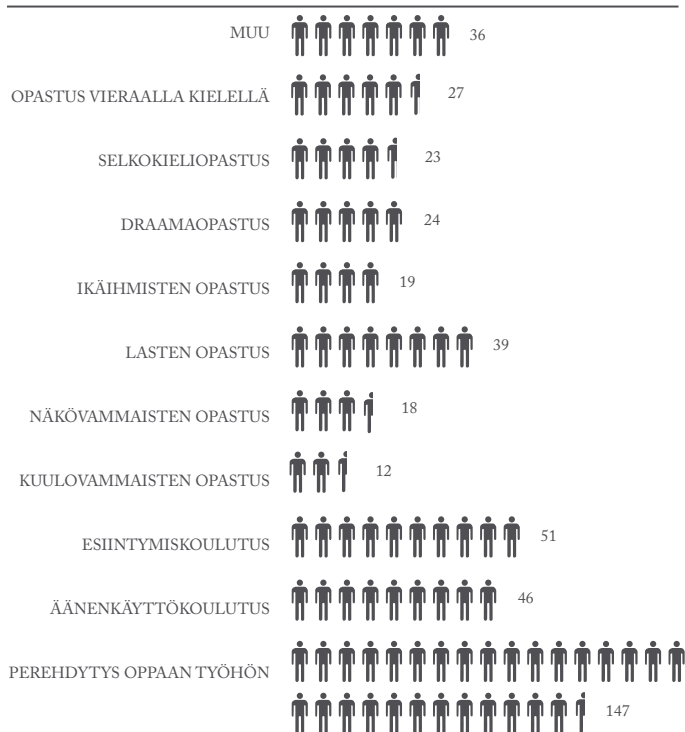
Lähes kaikki heistä ovat saaneet jonkinasteista perehdytystä oppaan työhön (71%) ja moni on täydentänyt saamaansa perehdytystä erilaisilla erityiskursseilla ja -koulutuksella (esiintymis- ja äänenkäyttökoulutus, lasten opastaminen, opastus vieraalla kielellä, draamaopastus, jne.). Sekä opastyötä tekevät itse että heidän esimiehensä arvostavatkin etenkin vuorovaikutukseen liittyviä taitoja: substanssiosaamisen lisäksi korostettiin varsinkin esiintymis-, ilmaisu- ja kielitaitoja sekä asiakaspalveluhenkisyttä. (taulukko 2)

TAULUKKO 1: OPPAIDEN KOULUTUSTAUSTA

Suurella osalla oppaan työtä tekevästä on korkeakoulututkinto. Noin 42 %:lla (88 vastaajalla) on ylempi ja n. 19 %:lla (39 vastaajalla) alempi korkeakoulututkinto. Ylioppilaspohjalta oppaan työtä tekee n. 32 % vastanneista (67 vastaajaa). Ammattikorkeakoulututkintoja on selvästi pienemmällä osalla vastaajista; yhteensä n. 16 % (34 vastaajalla). Noin 7 % vastaajista (15 vastaajaa) työskentelee lukiopohjalta.

Opastyötä tekevien työntekijöiden työnkuvassa voidaan kyselyn perusteella todeta olevan suurta vaihtelevuutta. Opastamisen todettiin luonnollisesti olevan keskeinen osa työnkuvaa (94 % vastasi sen olevan keskeisin osa työnkuvaa). Tämän ohella opastyöntekijät tekevät myös monia muita, enemmän tai vähemmän opastamiseen liittyviä työtehtäviä: yli kolmasosa vastaajista mainitsi keskeisiksi työtehtävikseen myös museovalvonnan (39%), sekä info- ja lippukassalla ja museokaupassa työskentelemisen (36%, 28%). Vastaajat mainitsivat myös mm. näyttelyiden suunnittelun ja rakentamisen, arkistotyöt, valokuvauksen, tie-

TAULUKKO 2: KOULUTUS OPPAAN TYÖHÖN

Lähes kolme neljäsosaa kyselyyn vastanneista on saanut perehdytystä oppaan työhön (147 vastaajaa). Noin neljäsosa vastanneista on osallistunut esiintymiskoulutukseen (51 vastaajaa) ja/tai äänenkäyttökoulutukseen (46 vastaajaa). Lasten opastukseen koulutusta on saanut noin viidesosa vastanneista (39 vastaajaa). Vain kymmenesosa on osallistunut esimerkiksi näkö- tai kuulovammaisten opastukseen liittyvään koulutukseen.

dotus-, kielenkäännös- ja taloushallintotyöt, sekä erilaiset oppaiden ja opastusten koordinaatioon liittyvät työt ja jopa siivoustyöt. (taulukko 3)

Myös opastyöntekijöiden työsuhteisiin liittyvä kysymys toi esiin suuren vaihtelun erilaisten käytäntöjen välillä. Yli kolmasosa vastaajista kertoi työskentelevänsä freelance-työsuhteessa (37%). Vakituinen virka on vain 8%:lla vastanneista ja määräaikainen virka 5%:lla. Freelance-työsuhteiden määrä heijastuu myös työsuhteiden luon-

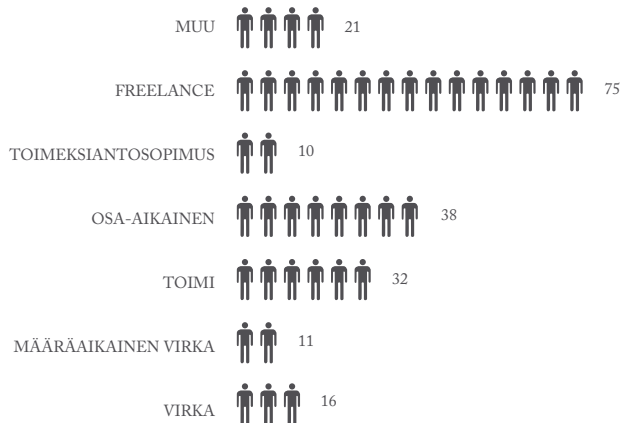

TAULUKKO 3: OPPAAN KESKEISET TYÖTEHTÄVÄT

Opastamisen lisäksi oppaan työtätekevien keskeisimpiä työtehtäviä ovat opastamisen valmistaminen (118 vastaajaa, n. 60 % vastaajista), museovalvonta (80 vastaajaa, n. 40 % vastaajista) ja info- ja/tai lippukassalla työskentely (75 vastaajaa, n. 36 % vastaajista). Noin 30 % vastaajista on mukana työpajatoiminnassa (58 vastaajaa).

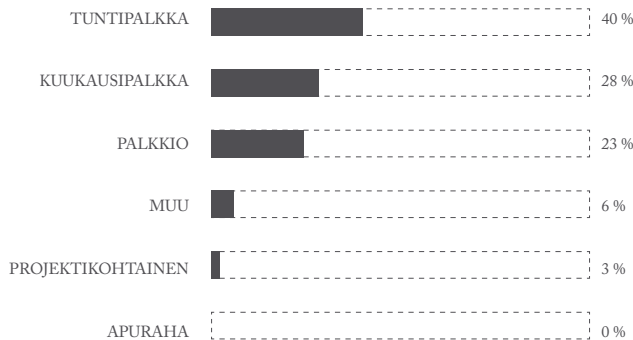
teessa: jopa yli kolmasosassa tapauksista opastyöntekijän työsuhteeseen on suullinen (35%). Vielä useammin suullisesti sovitaan vastaajien mukaan työnkuvasta (55%). (taulukko 4)

Sen sijaan opastyöntekijöiden keskipalkasta on kyselyn perusteella mahdoton sanoa mitään tarkkaa, sillä asiaa ei kysytty oppaan työtä tekeville suunnatussa kyselyssä. Esimiehille suunnatussa kyselyssä aihetta koskevaan kysymykseen ei tullut lainkaan vastauksia, joskin asiaa avattiin monien vastaajien kohdalla avoimissa vastauksissa.

TAULUKKO 4: TYÖSUHDE

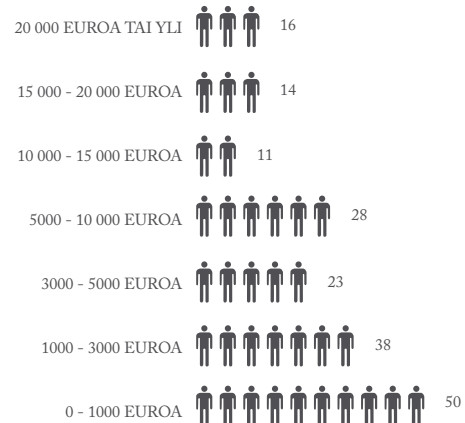
Kyselyyn vastanneista 75, n. 36%, työskentelee freelance-työsuhteessa. Seuraavaksi yleisimmät työsuhteen tyypit ovat osa-aikainen työsuhde ja toimi. Noin 8 %:lla vastanneista on virkasuhde.

TAULUKKO 5: OPASTYÖN PALKKAUS

Yleisin palkkatyyppi kyselyyn vastanneiden keskuudessa on tuntipalkka (40 % vastanneista). Seuraavaksi yleisimmät palkkauksen tyypit ovat kuukausipalkka (28 % vastanneista) ja palkkio (23 % vastanneista).

Vaikuttaakin siltä, että kentällä on niin moninaisia palkkaukseen liittyviä käytäntöjä, ettei kysymykseen ole ollut helppo vastata yksiselitteisesti. Kirjoa selittävät ainakin opastyöntekijöiden hyvin erilaiset työnkuvat ja työsuhteet. Yleisesti voidaan todeta, että yli puolet opastyöntekijöistä

TAULUKKO 6: OPASTYÖN TULOKERTYMÄ / VUOSI

Noin viidesosa kyselyyn vastanneista ilmoitti vuosituloikseen 0-1000 euroa (50 vastaajaa). Noin 67 % vastanneista (139 vastaajaa) ilmoitti vuositulonsa jäävän alle 10 000 euron. Vuositulot nousevat 20 000 euroon 8 %:n kohdalla (16 vastaajaa).

työskentelee tuntipalkalla tai palkkioiden turvin. Opastyöntekijöiden oppaan työstä saamat vuosittaiset ansiot pyörivät vajaan 1000 ja 10 000 euron välillä. (taulukot 5 ja 6)

POHDINTAA

Museoissa oppaan työtä tekeviä koskevan valtakunnallisen kyselytutkimuksen voidaan sanoa vastanneen hyvin Pedaali ry:n sille asettamia tavoitteita: sen tuloksena alalla on nyt käytössään runsaasti tietoa opastyöntekijöiden koulutustaustoista, työtehtävistä, työsuhteista ja palkkauksesta. Kyselyn voidaan todeta vastanneen osaltaan myös vastaajien omia toiveita ja tarpeita. Näin voidaan päätellä siitä paneutumisesta, joita runsaat, pohditut ja pitkät avoimet vastaukset sekä esimiehille että opastyöntekijöille suunnatussa kyselyssä edustavat. Kysely on selvästi koettu tärkeäksi niin esimiesten kuin työntekijöidenkin puolella.

OTTEITA KOMMENTEISTA:

Mukavaa, kun olette nostaneet esiin tämän “sekatyömiesten” kirjavan joukon!

Hienoa, että oppaitten työtä tutkitaan. Oppaita on joka museossa, mutta harvoin heidän työstään puhutaan tai sitä nostetaan esille. Kuitenkin kyseessä on yksi tärkeimmistä tehtävistä museossa, tulkki museon näyttelyitten ja yleisön välillä. Henkilö, joka jättää mielikuvan museokäynnistä ja vaikuttaa siten päätökseen tulla toistekin.

Kiitos, tämä kysely tulee varmasti tarpeeseen.

Hienoa että oppaitten asemaa selvitetään. Uskon että epäkohtia on olemassa ja ala kaipaa arvonnostatusta!

Kyselyn tuottama tieto on myös haaste kaikille opastyön kehittämisestä kiinnostuneille. Se osoitti, että kentällä on suurta, niin oppaan työnkuvaa, työsopimuksen laatua kuin palkkaustakin koskevaa vaihtelevuutta. Tämä johtuu pitkälti eri museoiden erilaisten tarpeiden ja resursien välisistä eroista. Toisissa museoissa oppaita tarvitaan lähinnä kausiluontoisesti tai pisteittäisesti silloin tällöin, toisissa taas jatkuvaluontoisesti päivittäin. Myös opastyöntekijöillä on erilaisia toiveita oman työnsä suhteen: toiset toivovat siitä säännöllistä toimeentuloa, toisille se on kätevä tapa tienata opintojen tai muiden töiden lomassa, ja saada kokemusta omalta alalta.

Onko oppaan työtä koskevia ehtoja ja/tai suosituksia siis mahdollista yhtenäistää? Kyselyn perusteella tämä vaikuttaisi erittäin haasteelliselta. Eräs suurimmista ongelmista onkin yllä mainittu, museoiden erilaisista tarpeista juontuva työsuhteiden kirjo. Toisen haasteen asettaa oppaan työn luonteen määrittely: toisaalta sen voidaan nähdä lähenevän asiantuntijatyötä, toisaalta siihen liittyy myös rutiinomaiseen toistoon liittyviä piirteitä. Määrittely riippuu myös siitä asemasta, jonka kukin museo on oppaan työlle antanut: toisissa opas toimii asiantuntijana, toisissa hänen asemansa on epäitsenäisempi.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että sekä esimiehet että opastyöntekijät pitävät oppaan työtä suuressa arvossa: museossa työskentelevä opas on suurin kontakti museon kokoelmien ja näyttelyiden sekä kävijän välillä ja siten tärkeä osa museon viestintää ja imagoa. Kyselyn vastaukset kielivät myös opastyötä tekevien vahvasta ammatti-identiteetistä: he pitävät itseään sekä oman alansa että opastamisen asiantuntijoina. Työn arvostuksen ei kuitenkaan nähdä korreloivan alan palkkauksen kanssa. On kuvaavaa, että sekä esimiehet että opastyöntekijät tunnistivat vastauksissaan tarpeen tarkistaa opastyöntekijöiden palkkausta.

Palkkauksen tarkistaminen ei kuitenkaan onnistu ennen kuin oppaiden työnkuva ja työsuhteen laatu voidaan määritellä aiempaa tarkemmin. Tässä törmätään jälleen museoiden erilaisiin käytäntöihin, jotka vaikeuttavat niin työnkuvan kuin työsuhteiden laadun määrittelyä. Onko kyse siis eräänlaisesta kehäpäätelmästä, joka ei johda mihinkään? Kyselytutkimuksen tulokset näyttäisivät heittävän pallon jokaiselle museolle erikseen ja kaikille yhdessä. Oli kehittämisen suunta mikä tahansa, kysely osoitti, ettei ainakaan työmotivaatiota puutu.

OTTEITA VASTAUKSISTA:

Pidän opastuksista ja koen olevani niissä hyvä.

Pidän työstä, haluan kehittyä siinä.

En voi ajatella tekeväni mitään muuta, koska pidän tästä niin paljon.

Koen että museotyö on ala jolla haluan työskennellä jatkossakin. Taidemuseo on mielenkiintoinen ja vaihtelua tarjoava työympäristö jossa on mahdollisuus jatkuvaan uudenoppimiseen ja kehittymiseen työssä. Pidän siitä että kohtaan työssäni kaikenlaisia kävijäryhmiä. pidän museopedagogiaa kaikessa laajuudessaan, ja erityisesti lasten ja nuorten kanssa työskentelemistä tärkeänä työnä.

Pidän työstäni, olen siitä kiinnostunut, tunnen olevani oikeassa paikassani.

Tämä on työ, jossa haluan kasvaa ja kehittyä. Minun urani.

Olen löytänyt omanalani.

Elina Penttinen

KOMMENTTI MUSEONÄKÖKULMASTA

Kyselytutkimus näyttää hyvin opastustyön luonteen vaikiutumattomuuden ja monimuotoisuuden. Tätä kuvaa jo tutkimuksessa näyttäytynyt opastus- ja opas-termien määrittelyn mutkikkuus. Analyysin kirjoitusvaiheessa nimittäin todettiin, että kaikkia opastustyötä tekeviä on harhaanjohtavaa nimittää yksiselitteisesti ”oppaiksi”, sillä se antoi liian yhtenäistävän kuvan kentästä. ”Opas” yhdessä museossa tarkoittaa eri asiaa kuin toisessa (puhumattaakaan tietysti siitä, mitä termillä historian eri vaiheissa on tarkoitettu, mikä tosin ei ole tämän tutkimuksen ongelma). Niinpä päädyttiin yleisempään termiin ”opastustyötä tekevät”, joka ei vielä sinänsä esimerkiksi kerro, onko opastaminen päätyö vai ei.

Työsuhteiden kirjossa taas voi erottaa ääripäissään satunnaisesti opastuksia tekevän opiskelijan ja toisaalta päätyökseen ja ammatikseen opastavan. On selvää, että yksi työsuhdemalli ei pysty palvelemaan näin eriäviä toimenkuvia ja elämäntilanteita. Oppaiden kannalta tuntuu olevan tarvetta molemmille työsuhteen muodoille.

Lisää muuttujia yhtälöön tuo museoiden erilaisuus ja niiden toimintaa säätelevät reunaehdot. Tutkimus on tehty, kuten oli tarkoituskin, etenkin oppaiden ja opastustyön näkökulmasta. Seuraava askel museoiden osalta lieneekin artikuloida, mitkä ovat niiden tarpeet ja mahdollisuudet suhteessa raportissa ilmeneviin asioihin, ja minkälainen opastyö palvelee museon ohjelmistoja parhaiten.

Luultavasti myös museot tarvitsevat sekä keikkapohjaisia että vakinaisemmassa työsuhteessa olevia oppaita erilaisiin opastamiseen liittyviin tehtäviin. Ainakin isommissa museoissa oppaat voivat myös olla erikoistuneita eri tyyppisten opastusten ja ryhmien asiantuntijoiksi, jolloin on tarpeen pitää rinnakkain erilaisia työnkuvia. Opastusten

määrä ja oppaiden tarve vaihtelee myös museosta riippumattomista syistä kausittain ja kysynnän mukaan.

Yksi keskustelun arvoinen asia on oppaiden koulutus. Kun varsinaista museo-opaskoulutusta ei ole tarjolla, ovat museot yleensä itse vastanneet oppaidensa kouluttamisesta ja siten tavallaan kantaneet vastuuta ja korvanneet puuttuvaa ammattikoulutusta. Myös maksullisia, kaikille opastyötä tekeville avoimia kursseja on ollut tarjolla. Sitä pitäisikö koulutuksen olla oppaille palkallista, ilmaista vai maksullista, on varmasti mahdollista perustella tapauskohtaisesti kuhunkin suuntaan. Toisinaan koulutus maksaa museolle, toisinaan kouluttajina ovat museon omat työntekijät; toisinaan kyseessä ovat johonkin tiettyyn aiheeseen pätevöityvät erityistaidot, toisinaan perehdytykseen rinnastettava perusosaaminen. Se sisältykö perehtyminen ja opastusten valmistelu aika opaspalkkioon vai maksetaanko siitä erikseen, liittyy taas mm. työsuhteiden laatuun. Aiheesta olisi varmaan hyvä käydä keskustelu ja luoda suuntaviivat, minkä tyyppinen koulutus kuuluu mihinkin kategoriaan.

Oppaiden työsuhteita ja palkkausta koskevan järjestelmän pitäisi pystyä ottamaan huomioon sekä oppaiden että museoiden tarpeet ja todellisuus. Jos opastyö on alipalkattua ja museon työyhteisössä näkymätöntä, se ei saa ansaitsemaansa arvotusta eikä pysty pitämään parhaita taitajia talossa. Jos opastyö sidotaan liian joustamattomiin työsuhderakenteisiin, on vaarana, etteivät museot enää pysty tarjoamaan opastyötä ja sitä myöten opastuspalveluita entiseen tapaan.

Kaija Kaitavuori

OPASTAMISEN MONIA MUOTOJA

Opastustilanteen tyypillisin muoto lienee sellainen, jossa asiantuntijaopas puhuu kuuntelevalle joukolle ihmisiä. Tälle perusasetelmalle on myös olemassa erilaisia vaihtoehtoja ja muunnelmia. Vaihtoehtoisten opastusmuotojen tavoitteena on usein murtaa opastusten yksisuuntaisuutta ja verbaalisuutta ja siten tarjota museokävijälle mahdollisuuksia kokea näyttely monin aistein ja aktiivisesti osallistuen. Seuraavassa esitellään näistä toimintatavoista joitakin. Aineistona ovat erilaiset Suomessa toteutetut opastukset; tapaus-esimerkkejä on kerätty mm. avoimella kutsulla Pedaalin opastusta käsittelevän seminaarin valmistelun yhteydessä. Aineisto ei luonnollisestikaan ole kattava, mutta antaa toivottavasti ideoita museoiden opastustoiminnan kehittämiseen.

DRAAMALLISUUS JA TARINAN- KERRONTA OPASTAMISEN TUKENA

Draamaa ja tarinoita on käytetty etenkin kulttuurihistoriallisissa kohteissa, mutta myös taidemuseot ovat ottaneet teatterin ja tarinankerronnan keinoja käyttöön. Draama

voi olla joko opastuksen keskiössä tai sen voi sitoa osaksi opastuskokonaisuutta.

Kokonaisvaltaisesti draamaan perustuvia näyttely- ja museokäyntejä järjestää kolmen opettajan (Tarja Kinnunen, Mervi Nikki ja Olavi Hautaniemi) perustama työpajateatteriryhmä TOP TIE (Teatteri opetuksessa, Theatre in Education). Ryhmä räätälöi teatteripainotteiset työpajansa jokaisen museon ja näyttelyn sisältöön soveltuvaksi. Työskentelyn lähtökohtana on asiantuntijuuden yhdistäminen: Näyttelyn sisältöasiantuntijana toimii museo, dramapedagogisesta osaamisesta ja toteuttamisesta vastaa TOP TIE -ryhmä.

Helsingin kulttuuripääkaupunkivuonna, vuonna 2000 TOP TIE -ryhmä toteutti kaksitoista erilaista draamatyöpajaa kahdessatoista pääkaupunkiseudun museossa. Työpajojen pääasiallisena kohderyhmänä olivat ala-asteikäiset koululaiset, ja lisäksi oli muutamia kaikenikäisille suunnattuja yleisötyöpajoja. TOP TIE valmisti pajiin ennakkomateriaalia oppilaille. Osallistujilla oli kaksi erilaista roolia: he seurasivat draamatarinaa katsojina sekä osallistuivat itse tarinaan. Opettajat saivat jälkityöskentelyideoita, joiden avulla työpajakokemuksta voitiin edelleen syventää ja työstää. Eettiset ja esteettiset tavoitteet ovat keskeinen tekijä TOP TIE -ryhmän toiminnassa.

Kiasmassa TOP TIE otti käsittelyyn mediataidetta esittelevän *Outoöly*-näyttelyn ja julisti oppilaat jo museon his-
sissä tieteen ammattilaisiksi. Sitten lähdettiin kierrokselle. Osallistujat saivat korvakuulokkeet sekä muistilehtiöt.
Draamaryhmän ”tiedemies” esitteli ryhmälle kyborgi-teknologiaa hyväksikäyttävän leikkauksen aiheeseen liittyvän
taideteoksen kautta. Esille tuotiin myös ”äiti”, joka oli osallistunut leikkaukseen, ja ”tytär”, joka oli operaatiota vas-
taan. Opastettava ryhmä sai tehdä hahmoille kysymyksiä ja laati lopuksi tieteellisen lausuntonsa tilanteesta.

Seurasaaren ulkomuseon 1800-luvun Selkämän talossa osallistujat roolitettiin yli sata vuotta sitten eläneiksi maaseudun talkoolaisiksi. Tarina perustui talon historiaan ja sitä kerrottiin osallistujien ikäisen lapsen näkökulmasta. Kansallismuseossa puolestaan toteutettiin Joulunaikatyöpaja. Osallistujat saivat kokemuksen joulunvietosta kahdessa täysin erilaisessa miljöössä: savupirtissä ja Jakkarilan kartanon upeassa rokokooalissa.

Myös muut itsenäiset draamapedagogiaa harjoittavat teatteriryhmät kuten Draamaräätälit, Teatteri IlmiÖ tai DOT rf (Föreningen för Drama Och Teater) toteuttavat mielellään interaktiivisia draamaopastuksia museoissa.

Kulttuurihistoriallisista museoista Turun maakuntamuseo on tarjonnut jo yli kymmenen vuoden ajan lapsille suunnattua pikkuritarikierrosta, jonka aikana lapset tutustuvat Turun linnan ja ritareiden historiaan. Kierroksen oppaana toimii joku linnassa aikaisemmin asunut henkilö: linnanneito, linnanrouva tai ritari. Aluksi lapset pukevat ylleen ristiritaripaidat. Heistä tulee ritarikokelaita, joiden on suoriuduttava tietyistä tehtävistä ja opittava ritarillisia tapoja. Kierroksen huipennukseksi lapset lyödään Turun linnan pikkuritareiksi.

Turun maakuntamuseossa valmistellaan joka vuosi myös erilaisia roolihaamoja ja kosketeltavaa sekä haisteltavaakin rekvisiittaa sisältäviä vuorovaikutteisia opastuskierroksia. Tällainen on mm. linnan vankilakierros, jota ohjaa itsekin vangiksi pukeutunut opas.

Mäntän G.A. Serlachius –museolla on jo vuosien kokemus monitaiteisista, osallistumisen kynnystä madaltavista draamaopastuksista, joita on toteutettu museon avaamisesta (2003) lähtien. Museon näyttelyissä vuorovaikutteisuus on muutenkin tärkeää. Entisessä paperiyhtiön pääkonttorissa toimivan museon *Yhtiölle töihin!* –draama-

opastus vie vuoteen 1951 ja yllättäen roolittaakin museokävijäryhmän paperiyhtiön työnhakijoiksi. Pääkonttorin sihteerit ohjeistavat vieraita jopa pukeutumiskoodin suhteen. Opas dramatisoidusti kysyy ja ”komentaakin” ryhmää ”työnhakijoita”. Osallistujien ei välttämättä odoteta vastaavan, mutta halutessaan he voivat heittäytyä rooliinsa.

Kemiön Sagalundin museon Jarmo Kujala korostaa, ettei rooliopastuksia kannata tehdä pelkän elämyksellisyyden vuoksi ja joskus perinteinen opastus on parempi, etteivät faktat huku esityksen lumoihin. Rooliopastus on yksi tapa muiden opastamiskeinojen joukossa. Sagalundin museopuisto soveltuu Kujalan mukaan historialliseen draamaan erityisen hyvin. Museon perustaja Nils Oskar Janssonkin esitteli aikoinaan museotaan historiallisten merkkihenkilöiden kautta. Sagalundin elämysopastuksilla käytetään roolihaamoina oikeita historiallisia henkilöitä, joiden mieliin pureudutaan etukäteen esimerkiksi analysoimalla valokuvia heistä ja tutkimalla heidän aikaansa. Rooliopastushenkilön valmisteleminen on tutkiva luomisprosessi.

Vaikka Kujala on hyötynyt teatterityöstään rooliopastamisessa, näyttelemiseksi hän ei silti rooliopastamista koe. Kujala kuvailee eron näin: ”Teatterissa näytellään, tehdään tulkintaa, luodaan taide-elämystä. Museossa lähdetään elämykselliselle matkalle historiaan. Museossa historiallinen näkemys on taiteellista tärkeämpi. Hyvässä aikamatkassa tai rooliopastuksessa nämä toki voivat hienosti yhtyäkin – ja silloin koetaan jotain hyvin ainutlaatuista, historian siipien havinaa.” Mutta toisaalta erottelun sijaan Kujalan mielestä tärkeintä rooliopastamisessa on aitous sekä muut hyvän oppaan ominaisuudet: heittäytyminen, herkkyyks vuorovaikutuksessa, ihmistuntemus, improvisaatiokyky ja yllättävien tilanteiden hallinta.

Teatterin keinojen käyttäminen opastamisessa ei välttämättä merkitse teatteriesityksen tekemistä tai historial-

Entisessä paperiyhtiön pääkonttorissa toimivan Mäntän G.A. Serlachius -museon *Yhtiölle töihin!* -draamaopastus vie vuoteen 1951 ja yllättäen roolittaakin museokävijäryhmän paperiyhtiön työnhakijoiksi. Kuvassa on draamahenkilönä pääkonttorissa työskentelevä varatoimitusjohtajan sihteeri Signe Stork. Kuva: G. A. Serlachius -museo

Lapset tutustuvat Ateneumin *Eläinten aika* -näyttelyyn (2007) Taidejäniksen opastuksella.
Kuva: Jyrki Lyytikkä.

lisen roolin esittämistä. Pääkaupunkiseudulla Teatteri- museo on osana teatterikasvatusohjelmaansa jo pitkään tutkinut opastuksillaan ja työpajoissaan eri tapoja käyttää teatterin elementtejä. Usein opastus on työpajatyypinen käynti. Toisaalta museon tarjontaan kuuluu myös Kansal- listeatterin entinen siivoja Tyyne, joka kertoo muistojaan teatterihistoriasta. Viime aikoina Teatterimuseo on myös järjestänyt koulutusta muille museopedagogeille.

Draamaa ja tarinankerrontaa hyödyntää myös roolipe- laaminen eli larppi. Larppeja on järjestetty jonkin verran etenkin historiallisissa kohteissa kuten linnoissa ja Aboa Vetus & Ars Nova –museon keskiaikänäyttelyssä. Mutta larpissa voi käsitellä myös muita aikoja ja asioita.

Ateneumissa ja Kiasmassa toteutettiin keväällä 2008 larp- pi-illat, joissa ryhmä roolipelin tekijöitä ja siihen osal- listujia käyttivät museoiden rakennuksia ja kokoelmari- pustakaan miljöönä niihin käsikirjoitettujen tarinoiden toteuttamiseksi. Museossa eli hetken ryhmä ihmisiä omaa todellisuuttaan, jossa rakennus ja esillä oleva taide olivat osa heidän maailmaansa. Larppaajille teokset näyttelivät osaa heille kirjoitetuissa luonnerooleissa ja tarinan heille määräämissä tehtävissä. Muut samaan aikaan museossa vierailevat kävijät eivät tienneet tästä heidän rinnallaan tapahtuvasta toisesta todellisuudesta.

Roolipelaaminen on monille vakituinen harrastus. Tällä kertaa mukana oli myös ensikertalaisia. Museolarpissa oli samalla kyse muustakin: peli toteutti kärjistetysti sen, että taiteen äärellä elää joka tapauksessa useita todellisuuksia, jotka ihmiset tuovat mukanaan. Nähty taide tulee aina osaksi jonkun ihmisen kokemusmaailmaa ja todellistuu siten aina vähän erilaisena eri katsojille. Roolipelissä näil- lä näkökulmilla ja niiden tietoisilla vaihdoksilla kokeiltiin ja leikittiin tarkoituksellisesti. Mukana olleet kertoivat, että oli opettavaista katsoa taidetta annetun roolin kaut-

ta ja eri tavalla kuin yleensä. Eräs osallistuja totesi myös, että sai näyttelystä enemmän irti kun sai roolinsa kautta ”luvan” keskittyä vain yhteen näkökulmaan ja asiaan.

Myös sadutusta, joka yhdistää tarinankerrontaa ja osal- listamista, voi käyttää opastamisen ja kuuntelun tukena. Saduttamisen tarkoituksena on antaa tilaa lasten (tai mui- den kävijöiden) äänille ja mielikuvitukselle näyttelyssä ja kuulla, mitä sanottavaa heillä on. Lapset kertovat ja toi- mivat ry:n kehittäjä- ja tutkijaverkoston (LKT) internet- sivustoilta löytyy ohje saduttamiseen (<http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/sadutus_paa.htm>). Sadutus-menetelmä soveltuu kaikenikäisille mutta eniten sitä on käytetty lasten kanssa.

Sadutus kuuluu Espoon modernin taiteen museo EMMAn museo-opetuksen keskeisiin toimintatapoihin. Monitai- teisilla sadutusopastuksilla keskitytään katsojan omiin tai- detuntemuksiin, ajatuksiin, tulkintoihin ja mielipiteisiin oppaan tai museolehtorin toimiessa silloittajana ja rinnal- la kulkijana.

EMMAssa kävijä voi kohdata myös viisi taidehaltijaa (toteuttanut nukketaitelija Tuija Leinonen), jotka edus- tavat taiteen eri lajeja. Lasten opastuksiin ja taidepajoihin osallistuvia taidehaltijoita voi myös koskettaa, mikä on museoympäristössä harvinaista. EMMAn näyttelytilassa on lisäksi yksi erikoinen teos, Saastamoisen säätien tai- dekokoelmaan kuuluva taiteilija Anu Tuomisen *Kirjan kannet koivupuuta, ajatukset Australiassa asti*. Se on sadu- tuspulpetti, jonka ääreen voi istua ja kirjoittaa sen sisältä löytyvään vihkoon vaikka oman sadun. Taidehaltijoiden lisäksi EMMAn lasten opastuksilla käytetään Evtek- muotoiluinstituutin kanssa yhteistyössä toteutettuja vä- riympyrä-istuintyynyjä, moniaistittavia istuintyynyjä sekä sadutussilkkejä.

Myös Gallen-Kallelan Museossa on käytetty sadutusta opastusmenetelmänä. *Yhteinen maa – pohjoisten kansojen nykytaide ja taidekäsityö* -näyttelyn (2003) yhteyteen luotiin sadutustyöpajakokonaisuus. Lapset roolitettiin salapoliiseiksi ja tutkijoiksi. Kuudesluokkalaiset 'tutkijat' saduttivat museotiloissa näyttelyn taideteosten äärellä ensimmäisen luokan 'salapoliiseja'. Projektiin liittyi lisäksi kummikoulutoimintaa Espoon Hansakallion koulun ja Länsi-Siperian Lombovozin mansilaiskoulun välillä. Suomalaiset ja heidän kielisukulaisensa, mansilaiset lapset, olivat kirjeenvaihdossa. Ryhmä mansilaisia vieraili myös näyttelyn avajaisissa sekä Hansakallion koulussa.

Sadutusta sovellettiin taidemuseossa tiettävästi ensimmäisen kerran Kiasmassa Olli Lyytikäisen taidetta esittelevässä näyttelyssä vuonna 2000. Professori Liisa Karlsson perehdytti saduttamiseen Kiasman oppaita, jotka sitten vetivät näyttelyssä sadutuskierroksia. Lisäksi neljänä Satusunnuntaina paikalla oli muita sadutuksen taitajia. Lasten sadut kirjoitettiin totutusta poiketen tietokoneella ja niinpä sadunkertoajat saivat ne mukaansa printattuina, mikä herätti ansaittua ylpeyttä. Kertomukset jäivät myös Kiasmaan ja niitä julkaistiin kosketusnäytöillä ja netissä muiden kävijöiden luettavaksi. Näin saatiin katsojien kokemukset näkyviin museoon "virallisen" tekstin rinnalle.

Satuja on käytetty perinteisemmässäkin mielessä opastamisen tukena esimerkiksi Rovaniemen taidemuseossa. Hanna Immosen kirjoittama ja kuvittama pedagoginen *Sininen torni* -satukirja on lapsille suunnattu, mutta teoksen tarinankerronta toimii taidepuheopastuksena aikuisillekin. Sadussa Jenny ja Antti Wihurin rahaston kokoelman taideteokset ovat alkaneet elää omaa tarinaa. Kirjaan perustuva näyttely *Sininen torni* oli esillä vuonna 2006.

TOIMINNALLISET, OSALLISTAVAT MENETELMÄT OPASTAMISESSA

Kävijöitä voi osallistaa museokäynnin aikana myös muin kuin verbaalisin menetelmin. Näitä ovat mm. eri aisteja aktivoivat lähestymistavat, keholliset ja toiminnalliset tai esineitä hyödyntävät menetelmät. Nämä menetelmät ovat hyvin lähellä työpajatyöskentelyä, joka sekkin on yksi opastamisen muoto. Vaikka työpajaopastuksia ja toiminnallisia opastuksia on mahdotonta (ja tarpeetontakin) pitää jyrkästi erillään, voidaan tässä käsiteltävien opastusten ajatella tapahtuvan pääasiassa näyttelytiloissa varsinaisen työpajatilan sijaan.

Yllä mainittuja EMMAn sadutussilkkejä käytetään myös museon työpajojen draama- ja ilmaisuharjoituksissa. Ilmaisulliset työpajat ovat olleet osa EMMAn museo-opetuksen työpajaohjelmistoa museon perustamisesta asti. Teoksia ja tilaa avaavia lyhyitä harjoituksia sisältävän Liikepajan pilottikokeilu oli joulukuussa 2006. Sen jälkeen useiden vaihtuvien näyttelyiden työpajaopastus on perustunut keholliselle ilmaisulle. Ilmaisuharjoitusten lisäksi opastus on sisältänyt muun muassa sadutusta tai tarinointia näyttelytilassa sekä yhteisen dadarunon ja mm. Salvador Dalín uniin liittyvien varjokuvaesitysten valmistamisen.

Myös Jyväskylän taidemuseossa on hyödynnetty kehollisuutta opastamisessa. Lapsille on vedetty pantomiimio-pastuksia ja aikuisille muun muassa tanssi-improvisaatioon pohjaavia opastuksia. Museon opastustoiminnassa on yleensäkin keskitytty taiteidenvälisyyteen, moniaistisuuteen, äänellisuuteen, liikkeeseen ja interaktiivisuuteen. Monitaiteista tarjontaa on räätälöity myös vauvoille ja alle kouluikäisille esimerkiksi *Soiva taidepolku* -opastuk-

Sadutusopastuksella voidaan käyttää myös havaintomateriaalia. Outi Heiskasen *Herkkäkuuloinen*-teoksen sadutuksella kuunneltiin meren kohinaa simpukoista. Kuva: Ari Karttunen / EMMA

silla. Useassa muussakin museossa on käytetty musiikkia opastajana kuvataiteen maailmaan. Esimerkiksi Turun taidemuseon viimeisimpiin opastuskokeiluihin kuuluu klassisen musiikin improvisointiin keskittyvä kierros, jossa vaelletaan teokselta teokselle kuunnellen musiikillista opastusta kustakin teoksesta.

New Yorkissa asuva virolainen pedagogi Jaanika Peerna koulutti vuonna 2006 Pedaalin jäseniä kehollisten, tanssiin pohjautuvien menetelmien käyttöön näyttelyopastuksissa. Työskentely perustuu liikkeeseen ja kehollisen aistimisen kokeiluihin sekä yhteistyöhön ryhmän kesken. Opastuksella voidaan esimerkiksi muodostaa erilaisia tilallisia, fyysisiä suhteita näyttelytilaan ja teoksiin sekä luoda sanattomia tulkintoja, jotka puolestaan voivat toimia yhteisten keskustelujen innoittajana. Tällaisen lähestymistavan vahvuus perustuu siihen, että ensimmäinen suhde näyttelyyn perustuu johonkin muuhun kuin sanoihin ja kielelliseen informaatioon, ja tuottaa siten helpommin arkihavainnosta poikkeavia ja henkilökohtaisia oivalluksia ja tuntemuksia.

Designmuseon toiminnallisiin opastuksiin kuuluu mm. kokoelmanäyttelyyn johdettava Muovailuvahatyöpaja. Opastus sisältää osallistavan ennakkotehtävän, jossa käytetään esineinä suomalaisten suosituimpia häälähjoja kuten Alvar Aallon suunnittelemaa ”Aalto-vaasia” (Savoy-maljakkoo 1936) ja Kaj Franckin Teema-sarjan (1979-80) astioita. Osallistajat jaetaan pareiksi, ja he asettuvat istumaan tuoleille kukin työpari selät vastakkain. Toiselle annetaan paketoitu designesine ja toiselle pala muovailuvahaa. Paketit avataan samanaikaisesti. Esineen saanut alkaa kuvailla parille paketista löytynyttä esinettä mutta ei sano esineen nimeä eikä käyttötarkoitusta. Toinen muovailee esineen kuulemansa kuvailun perusteella. Lopuksi designesinettä ja muovailtua tuotetta vertaillaan yhdessä.

Designesineet ajoitetaan yhdessä ja niiden suunnittelijasta ja tuotannosta kerrotaan perustietoja. Paljastetaan myös valikoiman yhteinen nimittäjä: designesineet ovat Suomessa suosittuja lahjaesineitä, ja monet niistä ovat hyvin pitkäikäisiä, klassikoita. Lopuksi pohditaan yhdessä esimerkiksi sitä, miksi kyseiset esineet ovat suomalaisten keskuudessa niin suosittuja. Tämän tehtävän jälkeen suomalaisen muotoilun tarinaa valotetaan opastuksella koelmanäyttelyssä. Museoesineisiin lasivitriineissä ei voi koskea, vaikka monet ovat alunperin arkisia käyttöesineitä. Kuitenkin muutamat museoidut esineet tulivat tutuiksi esitehtävän ja siihen liittyvän koskettelun kautta.

EMMAN museo-opetuksen opetuskokoelma Taidepakki sisältää yli 100 aitoa taideteosta. Lähtökohtana oli aluksi jäljennösten kerääminen havaintomateriaaliksi, mutta idean jalostuttua jäljennökset vaihtuivat aitoihin teoksiin. Teosten taustat vaihtelevat ajallisesti ja teemallisesti ja osaa pakkiteoksista voi kosketella. Moniaistinen Taidepakki on mukana opastuksilla, työpajoissa ja projekteissa.

EMMAN osallistamiskeinoihin ja –välineisiin kuuluvat myös osallistamiskortit, joiden kautta opastettava voi kirjoittaa ja kertoa ajatuksista ja tunteistaan liittyen taideteoksiin. Korteissa on kuvattuna EMMAN kokoelman ja vaihtuvien näyttelyiden teoksia ja ryhmäläiset saavat ne muistoksi.

Ateneumin taidemuseon *Muistojen museo* –projektin aikana (2004–2005) ikäihmisillä ja heidän hoitajillaan oli mahdollisuus tutustua kaikilla aisteillaan Suomen kansalliskallerian tunnetuimpiin teoksiin, esimerkiksi maalauksissa esiintyvien luonnonmateriaalien kautta. Erityisesti tuoksut koettiin hyvinä muistojen herättiminä ja esille tulleita muistoja kommunikoiitiin työpajassa muun muassa vesiväreillä maalaamalla.

Vuosien 2005-2006 aikana Ateneumin taidemuseo toteutti *Aistien museo* -hankkeen, jonka loppuraportti on julkaistu internetissä (<www.kulttuuriakailille.fi/kokeemus>). Hankkeen lähtökohtien ja onnistumisen pohdinnan lisäksi raportti sisältää esimerkkejä opastustilanteista, joissa aistimateriaalia on käytetty, sekä käytännön ohjeita aistimateriaalien hyväksikäyttöön opastuksilla. Raportin liitteenä on lisäksi kartoitus aistimateriaalien käytöstä Suomen museoissa.

Raportin laatija Minna Tuulas oli myös mukana toteuttamassa Ateneumiin aistilaukkua vuonna 2004. Laukku sisältää kosketeltavia, kuunneltavia, haisteltavia ja maisteltavia näyttelytaideteoksiin liittyviä materiaaleja. Alun perin pääasiallisina kohderyhminä olivat ikääntyneet sekä vammaiset ihmiset. Opastettavista kohderyhmistä kehitysvammaiset ottivat parhaiten aistimateriaalien käytön vastaan, näkövammaisten ja ikääntyvien kohderyhmien kohdalla palaute oli vaihtelevaa. Yleensä ottaen aistimateriaalien käytön voidaan sanoa hankkeen tulosten perusteella olevan toimiva tapa opastettaessa kaikkia edellä mainittuja kohderyhmiä, heidän erityisyytensä ja yksilöllisyytensä huomioiden.

Moniaistisen *Muistojen museo* -opastusprojektin jälkeen Ateneumin taidemuseo otti vuoden 2008 alussa käyttöön *Muistipolku*-opastukset, jotka on räätälöity erityisesti muistisairaille ja heitä museoon tuoville asiakkaille. *Muistipolun* ovat tuottaneet Ateneumin pedagoginen sektori ja Alzheimer-keskusliitto, jonka kanssa yhteistyössä on myös valittu polun kokoelmateokset ja koulutettu Ateneumin henkilökuntaa. Ateneumin nettisivuilta voi tulostaa *Muistipolku*-aineiston, joka toimii pienryhmille apuvälineenä museovierailulla.

Varsinainen keskusteleva *Muistipolku*-opastus kestää 45 minuuttia ja on sitä edeltäneen *Muistojen museo*-opastuksen tavoin moniaistinen. Opas valitsee mukaansa koriin opastuksella käsiteltäviin teoksiin liittyviä monia aisteja aktivoivia tavaroita. Näistä opastuksista on hyviä kokemuksia, muistoja ja tunteita voi aktivoida ja ilmaista, ilman kadmoneita sanoja, taideteosten kokemisen kautta. Pilottiryhmänä toimivat Alzheimer-keskusliiton kautta tulleet muistisairaiden ryhmät tammikuussa 2008.

Muistisairaudet ovat yleistymässä ja taide kuuluu kaikille, eikä kyky kokea ja nauttia taiteesta katoa vielä pitkään aikaan toimintakykyä heikentävän muistisairaudenkaan alettua. Ateneum ja Alzheimer-keskusliitto julkaisevat vuodenvaihteessa 2008-2009 verkkosivuillaan aineiston, joka sisältää vinkkejä muistisairaiden museokäyntien suunnitteluun ja toteutukseen. Kyseinen verkkoaineisto on vapaasti tulostettavissa.

Vähän erikoisempi toiminnallinen ja museon ulkopuolella tapahtuva pedagoginen toimintamuoto on *Adoptoi monumentti* -hanke, joka käynnistyi vuonna 2008 Pirkanmaalla. Hanke yhdistää museopedagogiikan ja muinaisjäännösten hoidon. Pirkanmaan maakuntamuseon hanke korostaa museopedagogiikan ja kulttuurinperinnön vaalimisen suoraa ja konkreettista yhteyttä uhrikiven, yksittäisen hautaröykkiön tai jopa rakennuksen adoptoinnin kautta. Adoptoijana voi toimia ryhmä tai yksittäinen kansalainen. Häneltä toivotaan kohteen hoidon lisäksi (yhteistyössä tietoa ja tukea tarjoavan maakuntamuseon kanssa) tiedon kartuttamista arkeologisesta kohteestaan ja sen, eli oman kulttuuriperinnön, välittämistä. Hankkeen päätavoitteena onkin yleistä kulttuuritahtoa kestäväällä tavalla kohottavan verkoston luominen.

Museolehtori Erica Othman ja kotona asuvia ikäihmisiä moniaistisella opastuksella Ateneumissa 2005. Opastuksella käytettiin kannettavaa, oppaan ääntä vahvistavaa laitetta. Kuva: Tomas von Martens.

OPASTAMISEN TEKNISIÄ APUVÄLINEITÄ

Oppaan, puhuvan ihmisen, lisäksi tai jopa sijaan voidaan opastuksilla käyttää teknisiä laitteita.

Museosaleissa saattaa olla meluisaa ja kaikuisaa, ja varsinkin huonokuuloisten tai heikosti kieltä ymmärtävien saattaa olla vaikea saada oppaan puheesta selvää. Valtion taidemuseossa on ollut Kiasman avaamisesta lähtien käytettävissä kannettava, ääntä vahvistava järjestelmä. Opas kantaa kaulassaan lähetintä ja kuulijat puolestaan vastaanotinta, johon on liitetty kuulokkeet. Järjestelmän voi liittää induktiovahvistimen käyttöön ja se onkin liittynyt oleellisesti saavutettavuuteen. Sitä on tarjottu erityisesti huonokuuloisille. Myös muut ryhmät, jotka ovat laitetta käyttäneet, ovat olleet iloisesti yllättyneitä ja tyytyväisiä kokemukseen, jossa äänen voimakkuuden voi säätää haluamukseen eikä tarvitse pinnistellä kuullakseen. Laitteiden haittapuoli on se, että ne hankaloittavat kahdensuuntaista kommunikaatiota ja entisestään tukevat opastustilannetta yksisuuntaisena viestintänä.

Kiasmassa järjestelmää on kerran käytetty myös draamakierroksen apuvälineenä. Laitte mahdollistaa sen, että puhuja voi salin toiselta puolelta vaikkakin kuiskata sanottavansa kuulijoille ja nämä kuulevat viestin silti aivan selvästi – kun muut läsnäolijat eivät kuule mitään. TOP TIE -ryhmä käytti mm. tätä ominaisuutta hyväkseen kuljettaessaan ryhmiä *Outoäly*-näyttelyssä.

Useissa museoissa maailmalla on käytössä erilaisia kuulokkeiden kuunneltavia informaatiopisteitä tai kokonaisia opastettuja kierroksia. Suomessa tällaisia nauhoitettuja opastuksia on ollut käytössä niukasti. Taidemuseoista ainakin Ateneumissa, Kiasmassa ja EMMAssa on käytössä ns. ääniopastuksia. Ne mahdollistavat eräänlaisen

opastetun kierroksen kävijöille, jotka saapuvat museoon yksin eivätkä halua osallistua ryhmäkierroksille. Verrattuna tekstipohjaiseen aineistoon äänellisen tiedon ja virikkeiden tarjoaminen on perusteltua myös siksi, että silloin katsominen jää kokonaan taiteen tarkasteluun.

Ääniopastus voi olla yksinkertainen teos- tai taiteilijakohtaisesti etenevä kierros mutta se voi olla myös draamallisesti juonen ja puhujaroolien varaan rakennettu tai käyttää puheen ohessa muuta ääniaineistoa kuten musiikkia tai dokumentaarisia nauhoitteita. Kiasmassa toteutettiin tällainen arkistoaineistoon perustuva äänikierros Radioteljeen kanssa *Pohjoinen postmoderni* -kokoelmaripustukseen vuonna 2000.

Koska pelkän ääninauhan tai -tiedostojen tarjoaminen ei jätä kävijälle paljonkaan omaa valinnan ja toiminnan varaa, on museoissa ulkomailla käytetty yksittäisen kävijän opastamiseen myös multimediaan pohjautuvia kannettavia kämmentietokoneita tai muita alustoja. Useaa mediaa yhdistävä järjestelmä sallii monipuolisemman ja interaktiivisuutta paremmin tukevan paketin; kävijä ikään kuin rakentaa itse kierroksensa tekstin, stillikuvan, liikkuvan kuvan, grafiikan, äänen, musiikin jne. varaan. Suomesta tällaisia sovelluksia ei kuitenkaan tietävästi löydy.

Mäntän G.A. Serlachiuksen museon *Veteraanit*-näyttelyn opastuksilla käytetään interaktiivista multimediatekniikkaa. Varsinaisessa näyttelytilassa ei opastuksia ole, vaan lavastettu opastustila on näyttelyn ulkopuolella. Näyttelyyn liittyy siihen johdattelleva 40 minuutin draamahetki, joka yhdistää teatteria ja audiovisuaalisia keinoja. Tämä *Sodan muistot* -ohjelma vie sota-aikojen muistoihin, ajankuvaan ja esineistöön. Opas ohjaa kauko-ohjaimena toimivalla kännykällä tietokonetta ja sitä kautta isolle seinälle projisoituvaa kuvaa ja ääntä, jotka vahvistavat oppaan roolia tarinankertojana. Aineisto on dramatisoitua mutta

dokumentaarisista. Esimerkiksi tarinan mummo-hahmo on fiktiivinen, mutta valokuvat ja radiopuhekatkelmat dokumentaarisia. Kertojan roolissaan opas esittää sodassa käyneen jälkeläistä ja samalla osallistaa yleisöä kertomaan omia muistojaan. Historiaa tarkastellaan sekä yleisestä että henkilökohtaisesta perspektiivistä.

OPASTUSTOIMINNAN RAKENTEITA

Perinteinen opastuksen muoto, yksi puhuu ja muut kuuntelevat, noudattaa jo koulusta oppimaamme asetelmaa, jossa opettaja on se joka tietää ja oppilaat oppivat. Tilanteen fyysinen ja tilallinen rakenne on hyvin hallitseva ja saa meidät melkein tiedostamatta noudattamaan opettaja-oppilaat -jakoa. Muodostelman hallitsevuudesta kertoo se, että sen rikkominen ja siirtyminen tasaveroisempaan osallistumiseen vaatii aina jonkin erityisponnistuksen ja rohkaisun.

Sen sijaan tilanne, jossa muutama ihminen keskustelee keskenään, antaa paljon enemmän tilaa kaikkien läsnäolijoiden aktiiviselle osallistumiselle. Tällaisen tilanteen muodostumisen mahdollistaa keskusteluopas, joka on paikalla näyttelytilassa valmiina keskustelemaan halukkaiden kävijöiden kanssa. Yksittäin tai pienessä porukassa tulevat vierailijat voivat viettää epämuodollisen juttelu-tuokion oppaan kanssa, ja oppaalla voi myös olla tarjolla taustamateriaalia tai osallistavia aineistoja.

Keskusteluopastusta on toteutettu Nykyaikaisen museossa ensimmäisen kerran *Ars 95*-näyttelyssä. Kiasman avauduttua keskusteluopastamista tutkittiin ja kehitettiin ja se oli pitkään vakituinen toimintamuoto. Museolla, Kiasma mukaan lukien, ei kuitenkaan ole yleensä mahdollisuutta pitää keskusteluopastamista yllä kuin aika ajoin, sillä keskusteluopastaminen on ihmistyötä ja siis kallista.

Keskusteluoppaita on maailman museoissa jonkin verran. Toisinaan oppaan ja valvojan roolit lomittuvat ja tarjolla on eräänlaisia keskustelevia näyttelyvalvoja tai yleisöpalveluhenkilöitä.

Toisenlaisia oppaan ”opettajamaisuutta” purkavia opastusmuotoja ovat erilaiset vertaisopastukset ja muiden kuin sisältöammattilaisten vetämät opastukset. Vertaisopastuksilla esimerkiksi näyttelyyn perehtyneet nuoret opastavat ikätovereitaan. Erilaisten muiden alan asiantuntijoiden käyttäminen opastuksella taas tuo museoon ja sen yleisölle erikoistietoa, jota ei muuten olisi tarjolla. Esimerkiksi Luonnontieteellisen keskusmuseon oppaiden toteuttamat luonnontiedeopastukset Ateneumin *Eläinten aika*-näyttelyssä toivat taidemuseoon totutusta poikkeavan näkökulman. Sekä vertaisopastukset että muiden alojen asiantuntijoiden opastukset myös väljentävät ajatusta siitä, kenen ääni ja asiantuntemus museossa kuuluu.

Perinteistä opastusmallia laajentaa myös museokäyntien rakentaminen kahden (tai useammankin) kohteen tai museon rinnastuksille. *”Kulttuurin laajakaista”* on kulttuurikasvatushanke, jossa Helsingissä sijaitsevat kansalliset kulttuurilaitokset ovat järjestäneet yhteisen ohjelman. Tekstipohjainen aineisto (julkaisu ja nettisivut) ja opastetut vierailut tutustuttavat koulut yhdeksän kulttuurilaitoksen toimintaan (www.kulttuurinlaajakaista.fi). Ajatuksena on, että vierailuista muodostuu kokonaisuus, enemmän kuin yksittäisten käyntien summa, ja kattava ymmärrys Suomen kulttuurielämän synnystä ja nykytilasta usean taidemuodon kautta.

Teatterimuseo ja Suomen valokuvataiteen museo puolestaan ovat toteuttaneet säännöllisesti yhteisiä temaattisia pajaopastuksia. Mm. mediakasvatusta sekä sanan ja kuvan keinoja tarkastelevissa pajoissa oppilaat ovat käsitelleet yhteistä aihetta niin kuvan, kertomuksen kuin teatte-

Kiasmassa toteutettiin *ARS 06*-näyttelyn yhteydessä *Nurinkurin*-opastuksia, joissa tarhaikäiset lapset opastivat aikuisia. Projektin aikana liki 80 päiväkotilasta perehdyttiin kuukausien ajan Kiasmaan, nykyaiteeseen ja *ARS*-näyttelyyn. Lasten perehdyttäminen oli yhtä perusteellista kuin aikuisoppaiden koulutus. Loppuhuipentuma oli *Nurinkurin*-päivä, eräänlainen roolinvaihtopäivä, jolloin päiväkodin 3-7 -vuotiaat lapset opastivat Kiasman aikuiskävijöitä *ARS*in.

rin keinoin kahden eri museon aineistojen pohjalta. Myös Kiasma ja Ateneum ovat rakentaneet yhteisiä opastuksia ja pajoja, joissa tarkastellaan yhteistä teemaa kahdesta eri aikaperspektiivistä, nykytaiteen ja vanhemman taiteen kautta. Museoiden fyysisten rajojen ylittäminen tuo opastustilanteeseen luontevasti näkökulmien moninaisuutta.

Kokonaisuuden kokosivat ja toimittivat *Kaija Kaitavuori* ja *Johanna Wahlbeck* seuraavien lähteiden pohjalta:

Aboa Vetus & Ars Nova, Minna Hautio

Ateneumin taidemuseo,

Erica Othman, Satu Itkonen ja Anja Olavinen

Aistien museo. Kehittämishanke: Moniaistinen museo-opastus -raportti. Verkossa www.kulttuuriakaikille.fi/kokemus (20.11.2008), Minna Tuulas (2006)

Designmuseo, Leena Svinhufvud

EMMA - Espoon modernin taiteen museo,

Nana Salin, Pernilla Wiik, Katja Koskela ja Veera Jalava

Gallen-Kallelan Museo, Anne Pelin

G.A. Serlachius -museo, Päivi Nieppola

Jyväskylän taidemuseo, Sirpa Turpeinen

Kiasma, Minna Raitmaa

Lapset kertovat ja toimivat ry:n kehittäjä- ja tutkijaverkoston (LKT) internet-sivusto: <http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/> (20.11.2008)

Pirkanmaan maakuntamuseo,

<http://www.vapriikki.net/adoptoimonumentti/> (20.11.2008)

Tuija-Liisa Soininen ja Aino Nissiaho

Rovaniemen taidemuseo, Kaija Kähkönen

Sagalundin museo, Kemiö Jarmo Kujala

Suomen valokuvataiteen museo, Erja Salo

Teatterimuseo, Heini Räsänen

TOP TIE -draamaryhmä,

Olavi Hautaniemi ja Mervi Nikki

Turun maakuntamuseo, Seija Väärä

Turun taidemuseo, Susanna Luojus

Draaman avulla voi myös ohjeistaa kävijöitä: Teosten koskettamisen vähentämiseksi EMMAssa kiertää välillä elävä taideteos kertomassa taideteoksen pitkän iän salaisuudesta ja kosketuksen vahingollisuudesta.

Kuva: Ari Karttunen / EMMA

